

РЕФОРМСКИ И АНТРОПОЛОШКИ ПРИНЦИПИ И ПРИСТУПИ У САВРЕМЕНОМ ФИЗИЧКОМ ВАСПИТАЊУ У РЕПУБЛИЦИ СРПСКОЈ

Душан Сп. Илић¹, Грујо Бјековић²

Прегледни научни рад DOI 10.7251/NSK21010571 UDK 796:(497.6PC)[373.3/4:371.214 COBISS.RS-ID 134726913

Резиме

У раду се указује на важност реформских промјена у школском физичком васпитању. Назначени су досадашњи традиционални (формални) и савремени (суштински) приступи за реализацију физичког васпитања ученика. Посебно је наглашен пројектни приступ планирању и учењу у реализацији НПП-а и процеса наставе физичког васпитања. Овакво разматрање проблематике, са промјеном досадашње парадигме образовања, представља својеврстан искорак у реформи школског физичког васпитања. Иновирање рада у школи тражи вријеме, са доприносом свих друштвених и образовних субјеката, а понајвише наших школа и садашњих и будућих наставника физичког васпитања.

Кључне ријечи: *реформа, физичко васпитање, методика, иновирање, пројектни и стратешки приступ.*

¹ Душан. Сп. Илић је доктор наука у области физичке културе, запослен на радном мјесту инспектора-просвјетног савјетника, Републички педагошки завод, Бањалука. Електронска адреса: dusan.ilic@rpz-rs.org

² Грујо Бјековић је доктор наука и универзитетски професор у пензији.

Увод у реформу школског физичког васпитања

Важност и улога школског физичког васпитања је непроцјењива, посебно у XXI вијеку, за физички раст и развој, васпитање, образовање и одрастање, социјално-културни, духовни и морални развој личности ученика. Савремени процеси у друштву и промјена социокултурних приоритета условљавају неопходност промјене парадигме образовања код нас, као посебно значајну иновацију у педагошкој сфери физичке културе у погледу гледања на човјека и његову духовну дјелатносну личност, за коју је карактеристична како самодјелатност, тако и слободан однос према образовном пространству. Они су битни, прије свега, због невјероватно убрзане технологије и комуникација, брзог начина живота, нужности рада и физичке егзистенције, нездравог начина живота, исхране, смањеног обима и врсте кретања, ослабљеног здравља и осјетљивости младе личности, учесталог стреса, еколошке загађености итд. Темељним принципом, иновације у сфери педагошког система физичке културе и физичког васпитања треба да постану хуманистичка суштина образовања, његове усмјерености на високо професионални, духовновриједносни и општекултурни (интегрални) развитак и мотивацију личности ученика (Полич, 1967; Lu, De Lisio, 2009; Coyne, Hollas & Potter, 2010; Ђорђевић, 2012; Илић, Бјековић, 2014; Радисављевић-Јанић, Милановић, 2019).

Усољцев, Орлова и Антипова (2017) сматрају да се реформске и антрополошке образовне технологије формирају на основама принципа дјелатносног и социокултурног приступа у педагошку сферу друштва.

Савремена реформско-антрополошка разрада физичког васпитања и слабости традиционалног приступа

Дјелатносни приступ се разматра као системскоформирајуће заснивање културе, са једне стране, и скупа моралних, мисаоних и емотивних сазнања личности, са друге стране. Сазнање, личност и дјелатност компоненте су живота човјека, које задају садржај и структуру

професионалног образовања. У професионалном формирању личности разликују се образовање посредством дјелатности (рад, наука, физичка култура) и образовање као вид дјелатности (индивидуално произвођење социокултурног искуства). Личност ученика иступа као субјект духовнодјелатносне позиције, неопходне за достизање циљева образовања и социокултурни развитак човјека. На тај начин откривају се законите тенденције срастања (високог) образовања са професионалном дјелатношћу и културом личности.

Социокултурни приступ теорији физичке културе (физичком васпитању). Сваки вид духовно-практичне дјелатности (наука, образовање, култура, физичка култура), раније или касније, достиже такав ниво зрелости, када се јавља потреба за преосмишљавањем њених основа, за прецизирањем методологије, за изналажењем нових узора, који омогућавају ефикасније рјешавање проблема насталих у друштву. Задаци модернизације образовања у сфери физичке културе, па и физичког васпитања, неодложно захтијевају од просвјетне јавности, стручњака, па и научника, изналажење нових модела антрополошкодјелатносне технологије које омогућавају професионалном раднику савладавање отуђених односа према свијету, самом себи, другим људима и друштву у цјелини. Образовање у области физичке културе (физичког васпитања) дјелује као услов за културни развој личности, пораст њених битних потенцијала и способности, креативности и индивидуалности, што су, по природи, процеси усмјерени на развој личности као субјекта. Свакако, културолошки приступ (поред њега, постоји и аксиолошки и лично-активни) омогућава нам да културу кретне дјелатности сматрамо кључним елементом културног размишљања ученика који мијења своје погледе на природу и суштину живота, здравља, развоја личности итд.

Традиционална педагогија главним задатком заступа и стимулише сазнања и понашања "умишљене личности", преобраћа човјека у "објекат усвајања и произвођења одређеног обима знања, умијења и навика" и тако остаје превасходно функционалистички, недјелатносни систем. Насупрот томе, антрополошке образовне технологије усмјерене на личност ученика, као социјално духовну суштину човјека-дјелао-

ца, на основама дјелатносног, социо-културног приступа у педагошкој сфери физичког васпитања, тек су на почетку.

Као основне области актуелног система школског физичког васпитања и њихових последица и слабости, у које смо одавно и дубоко загазили, треба навести сљедеће:

- формално поимање школског физичког васпитања које, прије свега, своди на физичку припрему ученика (спортскотехничку оспособљеност), у сврху компензације недовољне кретне активности или само на очување здравља ученика; настава се реализује, али не прати и не усмјерава наставни процес;
- изостављање важних компонената, узајамно повезаних са физичким развојем, као што су: васпитање, вриједносне оријентације, психички, социјални и духовни развој дјетета;
- занемарено формирање, у нашој теорији и пракси, потреба и реалних мотива бављења изборним вјежбовним, кретно-игровним и спортским активностима, у животу школе и ван ње;
- одсуство самосталности и одговорности за очување и унапређење сопственог здравља ученика, односно планске усмјерености на формирање етичких и вољних особености, хуманистичких односа, симбиозе и стицања компетенција како наставника и ученика, на усвајању плодотворних, поучних и осмишљених форми комуницирања;
- застарјели и превазиђени НПП школског физичког васпитања и прилично лимитирани материјални стандарди, просторно неуслован амбијент за вјежбање (све више изостаје обавезни, а реализује се изборни дио НПП-а ФВ, а час је често једини облик рада у настави, наставном процесу, да не кажемо – систему);
- неповезивање физичког васпитања с другим компонентама васпитања, предметима, здравственом културом, медијима, здравим стилевима живљења и кретне културе;
- не постоји блиска сарадња школе и универзитета, на бази корпоративности: лабораторијске школе, практични прикази, пројекти, сусрети наставника из праксе и наставника универзитета, иновација, размјене образовних технологија и сл.

Такав педагошко-дидактички процес има превасходно репродуктивни карактер, при коме се највише даје предност методици обучавања кретних умијећа (техника) и подизању нивоа кондиционих способности (кондиције) ученика. Суштина школског физичког васпитања није у таквој методици, која је била обавезно штиво и лекција академског студирања. Суштина нове методике школског физичког васпитања јесте у методици тражења смисла и подстицаја за опредјељење и пристајање на вјежбање и методици учвршћивања и истрајавања у чину вјежбања.

Не уважавају се и не подржавају се у довољној мјери компетенције наставника и ученика облицима рада заједничке сарадње, садржаја и структуре сарадництва. Наставни процес је у великој мјери сведен на безлични ауторитарни приступ (још увијек непревазиђен традиционални, захтјевни тј. командни стил), лишен емоционалне обојености, емпатије, пријатности, добровољности, амбијента и допадљивости. Присутна је, још увијек, доминантна усмјереност на наставне квантитативне норме, селективне резултате (па и медаље), који се користе као главни критеријум ефикасности наставе школског физичког васпитања. У исто вријеме, при (пр)оцјењивању масовне успјешности дјетета, не уважавају се тако важни квалитативни показатељи, као што је систематичност, циљаност и регуларност бављења физичким вјежбањем, развијеност интересовања, испољавање умијећа (овладаности), снажљивости, самосталног бављења изборним кретно-игровним активностима, бриге за здрав стил живота и то не само очување него и јачање (унапређење) здравља и овладаност у области тјелесне културе.

Један број наставника физичког васпитања посједује рутинира-но низак ниво стеченог знања и недовољну општу и дидактичко-методичку компетентност, или недовољно усвојену иновационо-педагошку (наставну) технологију која не омогућава најбољи приступ, избор и различитост метода и стилова рада, па и за сваког ученика појединачно. Наставник треба да успоставља заједничка доживљавања, схвати и испитује мотиве дјечијег понашања, њихов унутрашњи свијет. Креира се сараднички однос, прихватљив стил у разним видовима дјелатности. Фактички се, налаже, препоручује, и подстиче дјечија иницијатива, самосталност, слобода, одговорност, стваралаштво и самоусмјерење у

свери кретно-игровних и спортских активности, што представља кључ и циљ истинске кретне културе личности ученика.

Модернизацију образовања, са примјереном наставном технологијом, у школском физичком васпитању, не треба заснивати и почињати само на преформулисању циљева и задатака, исхода учења, повећањем наставног плана, нити на модернизацији факултетских стандарда и педагошких технологија, већ на холистичком учењу и разматрању онтолошке (науке о бићу) основе теорије физичке културе и професионално-дјелатносне парадигме. Ако је наука разрађена као цјеловити систем сфере физичке културе, онда треба почети са модернизацијом саме науке, преведећи је у педагошки систем знања, на ниво развитка онтолошке концепције физичког образовања ученика.

У том контексту, измјена циљне усмјерености физичког образовања на универзитету треба полазити од недовољно конкретизованог "свестраног и хармоничног раста и развоја човјека" на прелаз ка новом интегративном моделу "формирања физичке културе личности" која даје његовом садржају оријентишући карактер личности.

Социокултурни приступ у сфери образовања је метод истраживања и професионалног педагошког пројектовања човјековог битисања у процесу стварања, комуникације и потреба. Истински професионалац, педагог, је прије свега личност развијених интелектуално-духовних надлежности, са социокултурним вриједностима, развијеним проактивним и саморефлексивним дјеловањем, идеалима и представама о мисији своје професије у друштву. Савремени наставник (педагог) физичког васпитања све више пажње посвећује педагогији односа, а мање педагогији захтјева у развоју физичких, интелектуалних, стваралачких и духовних димензија, у формирању потенцијала ученикове личне физичке културе. Основни проблем наставника није у томе "како учити ученика" већ каква треба да буде дјелатност ученика за овладавање живим знањима и умијењима. Предмет дјелатности није представљен објектом, већ методом мишљења. Није важно шта је Перица урадио са лоптом, него шта је лопта "урадила" са Перицом. Ученик учи (обучава, тј. овладава и усваја) знањима у контексту својих дејстава кретно-игровних и спортских активности. Он кроз њих постаје личност, а то је крајњи циљ. Зато је задатак педагога коришћење широке лепезе сред-

става, метода (методологије) физичког васпитања и стилова учења оријентисаног ка учесницима, тако да се социјални значај циљева ставља у исту раван са циљевима личности ученика.

Пројектни стратешки приступ процесу иновирања наставног плана и програма физичког васпитања

Један од најзначајнијих савремених проблема образовања у сфери физичке културе (физичког васпитања) јесте његова модернизација: темељењем на хуманистичким знањима, системским стратешким приступом повећању квалитета и ефикасности интегралног педагошког система образовања, професионално компетентних специјалиста – професора, изналажењем ресурса за интензивирањем објективизованих иновационих, културних антрополошких приступа који ће се огледати у организацији наставно-васпитних процеса ученика. Систем захтијева квалитет припреме специјалиста у области физичке културе, укључује појачање хуманистичке оријентације, високи ниво њихових знања у области психологије мотивације, потреба и слободе избора, вида његове дјелатности. Иновациони приступ у систему професионалне припреме стручњака физичке културе данас постаје доминантан фактор, чији крајњи резултат опредјељује садржај и карактер цјелокупног процеса професионалне припреме наставника.

Модернизација је политички и општенационални задатак чији је циљ у стварању механизма континуираног развоја система образовања и, у његовом склопу, система физичког образовања. Њихово спровођење треба да доведе до достизања нових квалитета ефективног образовања у контексту савремене парадигме и филозофско-образовно-културолошке позиције. На савременој етапи модернизације система образовања актуелна постаје "иновациона технологија". У педагогији се може третирати као иновациона технологија система укупности педагошких новина за достизање нових квалитета образовања. Иновациону технологију треба разматрати и као иновациона дјелатност нове форме односа ђака ка окружујућој средини, окружујућим дејствима, садржа-

јима које чине сврсисходнијим њене измјене, преображавања. У томе је суштина.

Схватањем сложености ових питања данас, напоре треба усмјерити на формирање и практичну реализацију новог педагошког система модернизације образовања професионално компетентних кадрова физичке културе, од којих су професионални и они који раде са ђацима млађих узраста и који теже усвајању и примјени иновационих технологија физичког образовања за достизање нових квалитета физичког образовања, културе у школи и животном окружењу. Наставни програм физичког васпитања се може представити хипотезом, док се наставна технологија може посматрати као емпиријско истраживање које је у функцији провјере хипотезе.

Закључна разматрања пројектно стратешког приступа процесу иновирања школског физичког васпитања

За рјешавање ове сложене и развојне проблематике неопходан је научно засновани и уређен приступ.

- Предмет реформе наставних планова и програма физичког васпитања изражава се кроз пројектни стратешки приступ (модел) процесу иновирања физичког васпитања и његово подизање на ниво савремене филозофско-културолошке парадигме физичке културе, прије свега заснованих на принципима дјелатносног и социокултурног приступа.
- Превазилажење присутних спознајно-психолошких баријера развоја условљених присуством уских оквира традиционалне телеолошке (учења о сврсисходности) позиције физичког васпитања усмјереног на развој моторичких квалитета и овладавања кретним умијењима и навикама, а запостављањем интелектуалног, психолошког, здравственог, духовно-практичног и моралног развоја личности ученика, њихових потреба за обликовањем и самоорганизованим упражњавањем личне физичке културе (културе кретне дјелатности).

- На нивоу прелаза на парадигму нове организације физичког васпитања настаје стратешки проблем савладавања сазнајне психолошке баријере која је продукт ограничених теоретских концепција развоја друштвено сазнајне и академске средине и услова њеног иновирања и реализације. Хуманизација физичког васпитања огледа се и у кроз стилове учења: рад у малим хомогеним групама, рад у паровима (тројкама) са и без листића, властите креативности ђака.
- Примјена тзв. "нове методике", путева осмишљавања, усмјеравања и реализације вриједносног потенцијала физичке културе даје подстицаје за изналажење нових педагошких и социолошко-технолошких рјешења за интегрални физички, морални и духовни развитак ученика.
- У сврху спровођења стратегије модернизације развоја физичког образовања ученика школског узраста неопходно је дефинисање мисија њених колективних субјеката: политике развоја националног интереса, Министрства просвјете и културе, Републичког педагошког завода, наставничких факултета, Министарства породице омладине и спорта, Министарства здравља, школа, родитеља и активних учесника – водитеља социокултурних дјелатности на нивоу мањих и већих локалних заједница.
- Методолошки научни системско-структурни, иновациони приступ треба да буде у функцији успостављања система савремених научних знања (укључујући и граничне научне области) и на њихову трансформацију у систем педагошких знања са позиција теорије културе и и културе кретне дјелатности. Важан услов за освајање нових теоретских приступа је интеграција додирних области научних сазнања и њихова трансформација у систем педагошких знања (на наставничким факултетима физичког васпитања и спорта) у функцији престижно пројектног образовања професионално-компетентних кадрова за иновационо осавремењавање и социокултурно (у)темељење физичке културе (културе кретне дјелатности) у школском узрасту.
- Формирањем "интегралног педагошког система повезаних хијерархијских нивоа на принципу кооперативног овладавања, по-

дјеле и управљања знањима неопходно је успостављање системно-структурних предуслова за иновационо примјењивање знања и стварања нових, примјеном иновационих технологија, текућег осавременавања процеса физичког образовања на школском узрасту, успостављање повратних спрега теоретског водећег иновационог конципирања модернизације физичког васпитања ученика школског узраста на наставничким факултетима и практичне провјере ефикасности њихових провођења на нивоу школског образовања, с циљем да пракса даје мјеру компетентности њеног заснивања.

- Концепција физичке културе ученика оријентисана њиховим развојним потребама и интересовањима остварује се механизмима њиховог социокултурног укључивања у процес овладавања културом кретних дјелатности на узрасним онтогенетским етапама за које су карактеристичне природне законитости којима се може у пунијој мјери стимулирати развој личности, њеног кретног и духовног потенцијала, и развојно етапно престизити. Само успостављањем цјеловитог аутономног педагошког система на нивоу школског узраста, може се модернизовати систем физичког васпитања и иновирати систем образовања професионално компетентног кадра професора разредне и предметне наставе физичког васпитања на наставничким факултетима. То се односи и на организовање и реализовање система текућег допунског образовања.
- Даље образовање (усавршавање) професора физичког васпитања и спорта, ученика свих узраста, средње школе па и студента, треба даље спроводити путем стручних програма у оквиру педагошког система у надлежним институцијама.
- Успостављање повратних веза са средином оријентисаног престижућег образовања млађих и старијих школских узраста и родитеља, медија и волонтера, спортских и просвјетно-културних кадрова, треба успоставити мисију школе на формирању и реализовању изборних социокултурних, спортско-културних и традиционалних програма на локалном нивоу.

Треба имати у виду да се процесом континуираних иновација престижућег образовања иницира савремено социокултурно провођење и обogaћивање садржаја квалитета живљења узрасних категорија становништва у уређеном и привлачном амбијенту локалних средина и њених традиционалних културних форми манифестовања.

Литература

Бјековић, Г. (2009). *Основе физичке културе и методика физичког васпитања, млађег школског узраста*. Источно Сарајево: ЗЗУНС,

Бјековић, Г. (2012). *Методика пројектовања индивидуализованих програма повезаног физичког и психичког развоја ученика, млађег школског узраста*. Источно Сарајево ЗЗУНС.

Бокан, Б. (1996). *Технологија радних процеса у физичком васпитању између теорије и праксе (могућег и стварног)*. Зборник радова, Симпозијум са међународним учешћем, "Аранђеловац 96" (стр. 7–27). Универзитет у Новом Саду, Факултет за физичку културу.

Ђорђевић, В. (2012). *Школско физичко васпитање*. Универзитет у Новом Саду, ФСФВ.

Илић, Д., Бјековић, Г. (2014). *Осавремењавање школског физичког васпитања*, Међународна научна конференција на Универзитету Апеирон, Бањалука.

Илић, Д., Здански, И., Галић, М. (2009). *Основе дидактике физичког васпитања*, Комесграфика, Бањалука-Београд.

Лу, С., De Lisio, А. (2009) Specificities for generalists Teaching elementary physical education. *International Electronic Journal of Elementary Education, EJEE, Vol. 1, Issue 3, June*, p. 170–187 .

Coyne, J., Hollas, T. and Potter, P.J. (2010). Redefining Teaching and Learning in Physical Education through Project-Base Learning (PBL). *Strategic Theory into Practice*, Column Editor Anthony Parish, Vol. 29, jan/feb. p. 43–46.

Полич, Б. (1967). *Хуманизација физичке културе*. Београд: НИПУ, Партизан.

Радисављевић-Јанић С., Милановић, И. (2019). Физичко васпитање у Србији. *Физичка култура*, 1, 61–71.

Усољцев, А. П., Орлова, Ј. А., Антипова, Е. П. (2017). *Технологија пројектног обучавања при реализацији ФГОС*. Завршни квалификациони рад, Министарство образовања и науке Руске Федерације, Јекатеринбург.

REFORM AND ANTHROPOLOGICAL PRINCIPLES AND
APPROACHES IN CONTEMPORARY PHYSICAL EDUCATION
IN THE REPUBLIC OF SRPSKA

Dusan S. Ilic, Grujo Bjekovic

Abstract

This paper points to the significance of reform changes in physical education teaching in schools and it accentuates both the traditional (formal) and contemporary (essential) approach to it. Moreover, the paper especially highlights the project approach to teaching physical education in terms of the new curriculum. Given the aforementioned, it is obvious that it is a new step in the reform of physical education teaching, which requires a significant contribution by all the participants in the process, in particular school management and physical education teachers.

Key words: *reform, physical education, methodology, traditional and contemporary concepts, strategic approach.*

РЕФОРМИЧЕСКИЕ И АНТРОПОЛОГИЧЕСКИЕ ПРИНЦИПЫ И
ПОДХОДЫ В СОВРЕМЕННОМ ФИЗИЧЕСКОМ ВОСПИТАНИИ
В РЕСПУБЛИКЕ СЕРБСКОЙ

Душан Сп. Илич, Груйо Бекович

Резюме

В статье подчеркивается важность реформ в школьном физическом воспитании. Представлены прежние традиционные (формальные) и современные (существенные) подходы к реализации физического воспитания учеников. Особенно подчеркивается проектный подход в планировании учения в рамках реализации учебной программы и процесса обучения в физическом воспитании. Модернизация работы в школе требует времени и вклада всех общественных и образовательных субъектов, в первую очередь наших школ и нынешних и будущих преподавателей физкультуры.

Ключевые слова: реформа, физическое воспитание, методика, традиционное и современное, стратегический подход.

